

آموزش در اسلام

نظام آموزشی اسلام با تاکید بر تأثیر فهم و عقل در نظام تربیتی و یادگیری، عادت دادن را در خود شدن انسان نمی داند چرا که معتقد است خداوند حجت ها را به واسطه عقول بر مردم تمام کرده و پیامبران نیز آنها به واسطه وحی و الهام بیان نموده اند و آن را با دلیل به ربوبیت خدا بر انسانها رهنمون ساخته اند. و قرآن کریم نیز غالباً خردمندان را به تفکر و تدبر درباره آفرینش دعوت کرده است.

نظام آموزشی اسلام با تاکید بر تأثیر فهم و عقل در نظام تربیتی و یادگیری، عادت دادن را در خود شدن انسان نمی داند چرا که معتقد است خداوند حجت ها را به واسطه عقول بر مردم تمام کرده و پیامبران نیز آنها به واسطه وحی و الهام بیان نموده اند و آن را با دلیل به ربوبیت خدا بر انسانها رهنمون ساخته اند. و قرآن کریم نیز غالباً خردمندان را به تفکر و تدبر درباره آفرینش دعوت کرده است. تکرار فهم و عقل در آیات قرآن و اخبار و احادیث اهمیت این دو مفهوم را در نظام آموزشی اسلام روشن تر می سازد در آیه 2 سوره جمعه تربیت و توأم بودن آن با تعلیم کتاب و حکمت ذکر شده است « هو الذي بعث في الاميين رسولا منهم يتلوا عليهم آياته و يركبهم و يعلمهم الكتاب و الحکمه و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين»

اسلام پایه خدانشناسی را بر تعقل می گذارد و قواعد عقلی را در تعیین احکام و ارزشهای اخلاقی موثر قلمداد می کند چنانچه در جلد اول کتاب اصول کافی صفحه 50 از حضرت امام صادق به مفضل نقل شده است: « ای مفضل کسی که تعقل نکند رستگار نمی شود و کسی دانش ندارد یا نمی داند تعقل نمی کند و آنکه می فهمد بزرگوار خواهد شد» و همچنین شهید مطهری (ره) در کتاب ده گفتار ذکر کلمه رب را نشانه توجه خداوند به تربیت و اهمیت آن را می رساند و علاوه بر آن انسان را در مسیر نظام توحیدی با استعانت از نظام تربیتی را با تعقل و سخن منطقی توأم می داند.

دین اسلام دارای نظام ارزشهای متفاوت و در تمام زمینه ها اعم از اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و ... است و همچنین دارای نظام تربیتی بنیادی است که تمام زمینه ها را در بر می گیرد در آن فراگیری دانش جزو وظایف مسلمانان قلمداد گردید و حق تعلیم و آموزش را از حالت انحصاری به حالت عمومی و فراگیر گسترش می دهد « طلب العلم فریضه علی کل مسلم» و تعلیم و یادگیری به عنوان امری مستمر و دائمی قلمداد می کند « اطلبوا العلم من المهد الي الهد» طریقه جنبه نظری و عملی را تلفیق می دهد. در اسلام تقلید محض قابل قبول نبوده و انسان را از پیروی محض آداب و رسوم گذشتگان به شدت منع کرده (سوره زخرف-24) و همچنین سوره اعراف آیه 28 آمده است « و اذا فعلوا فاحشه قالوا وجدنا عليها ءابا و الله امرنا بها قل ان الله لا یأمر بالفحشاء اتقولون علی الله ما لا تعلمون» اسلام این رویه ها را ناپسند دانسته و آنرا منع کرده است.

:

تربیت اسلامی تربیتی الهی است پیامبر اکرم (ص) در حدیث معروفی می فرماید « ادبني ربي فاحسن تاديبی» (پروردگار من مرا تربیت نمود و چه نیکو تربیت کرد). خصوصیات تربیت الهی در قرآن مجید، اخبار و احادیث و سیره معصومین (ع) و دعاهایی که از پیشوایان به کرات و مفصل بیان شده است تربیت الهی را برخوردار از کمال مطلق دانسته و جامعیت آن ذکر کرده است و تمام جنبه های شخصیتی انسان را مورد توجه قرار داده است ولی در تربیتهای غیر الهی اول اینکه به جنبه فردی توجه داشته، پاره ای به جنبه اجتماعی آن هم در یک حوزه محدود را در نظر گرفته و گروهی نیز به پرورش عواطف می پردازند و دسته ای نیز به پرورش عقلانی همت می گمارند و دوم اینکه نظامهای تربیتی عادی غالباً بعد معنوی را نادیده گرفته و به پرورش تک بعدی می پردازند اما تعالیم اسلام چون از مبدأ الهی نشأت می گیرد و تحت تاثیر شرایط زمانی، مکانی یا اجتماعی و یا زیر نفوذ یک یا چند عامل قرار ندارد و هیچ محدودیتی در آن وجود ندارد.

تربیت الهی با طبیعت آدمی و نیازهای او رشد و تکامل او سازگار است و در آن جنبه های مادی، معنوی و اجتماعی فرد در نظر گرفته می شود. مکتب های غیر الهی انسان را به فاصله میان انعقاد نطفه و مرگ محدود می سازد یعنی با تولد شروع و با مرگ زندگی او پایان می پذیرد و موقتی تلقی کردن حیات انسان نیز انگیزه تلاش و یادگیری علم و معنویت را در فرد کاهش می دهد و زندگی را برای او بی معنا می کند اما با اتصال به مبدأ اعلا زندگی معنا و مفهوم می یابد و آدمی را در مسیر کمال قرار می دهد. تربیت الهی نه تنها انسان را در این دنیا به فضائل معنوی و اخلاقی می آراید و او را به صورت فردی دانش جو، کمال دوست و باتقوا و عدالتخواه در می آید بلکه سعادت ابدی او را نیز تأمین می کند در حالیکه مکتب های غیرالهی غالباً در صدد تأمین سعادت موقتی افراد هستند.

آیات و احادیثی در باب ارزش و اهمیت علم و کسب دانش در اسلام:

1- « و لا تفتق ما لیس لك به علم ان السمع و البصر و الفؤاد کل اولئك کان عنه مسئولاً» سوره اسراء آیه 36.

2- الحکمه ضاله المومن فخذ الحکمه و لو من اهل النفاق . حضرت علی (ع).

3- اطلبوا العلم و لو بالصین. پیامبر اسلام (ص).

آیات قرآن در مورد نابرابری عالم و جاهل همه دلالت دارند بر اینکه نظام اسلامی طرفدار علم است و تعلیم و تربیت و عالم بودن مستلزم تفکر بوده و با آن توأم می باشد در اسلام پایه آموزش در تفکر بوده آن را بالاترین عبادت تلقی شده. چنانچه پیامبر اسلام (ص) می فرماید: لا عباده کالتفکر و این دستور محدود به زمان و مکان خاصی نبوده و برابر احادیث اشاره شده تمام مراحل زندگی را شامل می شود و یا حدیث معروف دیگری از پیامبر (ص) و یک ساعت فکر کردن از هفتاد سال عبادت با ارزشتر است و کسب علم از راه تفکر و یا تحقیق یکی از مسائل اساسی تعلیم و تربیت اسلامی است و آنچه در این زمینه اهمیت دارد نحوه دانش و کسب علم است. پرکردن ذهن شاگرد از معلومات از نظر اسلام سودمند نبوده و فاقد جنبه تربیتی آموزش می باشد چرا که فرد بعد از مدتی آموخته های خود را فراموش می کند. این نحوه آموزشی تغییر در تفکر و عادات فرد به وجود نمی آورد از نظر اسلام آنچه مهم است و باعث استمرار آموزش می شود همان تفکر است.

منابع:

1- قرآن کریم.

2- ده گفتار- شهید مطهری.

3- اصول کافی شیخ کلینی.

4- روش تربیتی قرآن، علی غفوری.

5- تعلیم و تربیت اسلامی دکتر علی شریعتمداری.

عبدالعلی آذری

